

О.С. КИРИЧЕНКО, здобувач, Університет економіки та права «КРОК», Київ

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВ НА ОСНОВІ ПРОАКТИВНОГО ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ

В статті розглянуто основні питання забезпечення економічної безпеки підприємств на основі проактивного інноваційного розвитку. Зроблено комплексний аналіз стану інноваційної безпеки та науково - технічного розвитку підприємств в сучасних економічних умовах.

В статье рассмотрены основные вопросы обеспечения экономической безопасности предприятий на сну проактивного инновационного развития. Сделан комплексный анализ состояния инновационной безопасности и научно - технического развития предприятий в современных экономических условиях.

In the article the main issue of ensuring economic security of enterprises in snovì innovation. Made a comprehensive analysis of the status of security innovation and scientific and technological development of enterprises in modern economic conditions.

Ключові слова: інновації, інноваційна безпека, економічна безпека, науково-технічний, проактивний розвиток, інноваційна діяльність.

Постановка проблеми та її зв'язок за науковими та практичними завданнями. Питання формування ефективної інноваційної політики в сучасних економічних умовах потребує значної уваги, оскільки стрімкий економічний розвиток у майбутньому буде визначатися рівнем інноваційної та інвестиційної активності, та фінансовим, нормативно - правовим, та інституційним забезпеченням практичної розбудови інноваційної інвестиційної діяльності підприємств. В той же час поряд з проблемою стимулювання розвитку інноваційної діяльності підприємств постає питання інноваційної безпеки .

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Над напрямками дослідження проблем економічної безпеки та інвестиційного інноваційного розвитку підприємств, основ та механізмів її функціонування працювала велика кількість видатних вітчизняних та закордонних вчених: Л.І. Абалкін, С.В Балабанов О.І. Баранівський, О.Г.Білорус, М.С. Бутко, О.С. Власик, Б.В. Губський, П.І. Гайдуцький, В.М. Гриньова, Л.К. Гитман, Б.М. Данилишин, М.П.Денисенко, М.Д. Еклунд, М.М. Єрмошенко, Я. Жаліло, О.І. Захаров, В. Зомбарт, О.А. Кириченко, А.Я. Кузнецова, М.Д. Кондратьєв, В.С. Сідак, Д.В. Соколов, В. Парето, А.А. Пересада, Є.А. Олейніков, В.І. Мунтіян, С.М. Лаптев, М. Фрідмен, В.Г. Федоренко , Ф. Хайек, С.М. Шкарлетт, Й. Шумпетер.

Невирішена раніше частина загальної проблеми. Незважаючи на значну кількість досліджень та публікацій у цьому напрямку питання інноваційної безпеки як невід’ємної складової економічної безпеки є новим та перспективним напрямком дослідження, що досі немає єдиної сформованої методології та визначення сутності та механізмів дії.

Мета статті: Дослідження впливу проактивного інноваційного розвитку на забезпечення економічної безпеки на основі аналізу сучасного стану інноваційного та науково технічного розвитку підприємств.

Виклад основного матеріалу. Протягом останніх років економіка України перебуває у стані помітних трансформаційних зрушень, однак національна економіка незважаючи на поступовий розвиток не може досягти значних економічних змін що привели б до загального динамічного зростання ефективності та продуктивності роботи вітчизняних підприємств, та значного економічного розвитку всіх галузей та напрямків економіки.

Згідно до «Методичних рекомендацій щодо оцінки рівня економічної безпеки України», що була розроблена відділом економічної безпеки Національного інституту проблем міжнародної безпеки РНБО України, економічна безпека держави визначається як сукупність умов за яких зберігається спроможність країни ефективно захищати свої економічні інтереси, задовільняти в довгостроковому режимі потреби суспільства і держави, генерувати інноваційні зрушення в економіці з метою забезпечення стабільного економічного розвитку.[1] Згідно «Методичних рекомендацій щодо оцінки рівня економічної безпеки України» виділяються такі складові економічної безпеки як: фінансова, енергетична, зовнішньоторговельна, демографічна, соціальна, інвестиційна та інноваційна.[1]

Поняття інновацій вийшло за межі суто наукової діяльності та охопило всі напрямки, методи та механізми нових покращень, вдосконалень що відбуваються на підприємствах. Всі ці нові інноваційні зміни ініціюються, розробляються та запроваджуються через інноваційні та інвестиційні проекти модернізації чи розвитку підприємств. У наукових працях багатьох авторів глибоко викладені методологія дослідження сутності інноваційної та інвестиційної діяльності, економічної безпеки, окреслено головні напрямки новітніх наукових досліджень. Досліджуючи структуру та джерела економічного розвитку Майкл Портер визначив основні складові ефективного розвитку: розвиток на основі виробничих факторів, розвиток на основі інвестицій та розвиток на основі інноваційної діяльності. [2] Суттю інноваційної діяльності є забезпечення створення та поширення інновацій, які характеризуються нововведеннями у всіх галузях та напрямках розвитку: технічному, технологічному, управлінському. За

визначенням М. Портера саме інновації здатні створювати конкурентні переваги підприємств.[3]

Для визнання поняття «інноваційної безпеки» необхідно привести визначення складових цього поняття таких як «інновації» та «безпека».

Існують різні точки зору на визначення поняття інновацій залежно від об'єкта та предмета самого дослідження. Так Б. Твіст визначає інновацію як процес, у якому винахід або ідея набувають економічного змісту.

Ф. Ніксон вважав, що інновація це сукупність технічних, виробничих і комерційних заходів, що спричиняють появу нових товарів, поліпшення промислових процесів та устаткування.[4]

В багатьох теоріях пояснення економічних змін пов'язують з технічною новизною та вдосконаленнями, розробкою нових ресурсів чи освоєнням нових територій. Такої точки зору дотримувалися світові економісти Шпитгоф, Шумпетер. Б. Санто визначив інновацію як суспільно - технологічний та економічний процес який завдяки практичному використанню ідей та винаходів сприяє створенню кращих за своїми характеристиками виробів та технологій. П. Лемерль характеризує інновацію як «новий продукт, або послугу, спосіб їх виробництва, нововведення в організаційній, фінансовій, науково-дослідній та інших сферах, будь яке удосконалення, що забезпечує економію витрат або створює умови для такої економії».[4]

Поняття «безпеки» «економічної безпеки» має значну кількість визначень багатьох вчених. Відповідно до технологічного, інноваційного спрямування найбільш повним є визначення С.Ф. Покропивного за яким «економічна безпека підприємства – це такий стан корпоративних ресурсів (ресурсів капіталу, персоналу, інформації та технології, техніки й устаткування, прав) і підприємницьких можливостей за якого гарантується найбільш ефективно їхнє використання для стабільного функціонування та динамічного науково - технічного та соціального розвитку, запобігання внутрішнім і зовнішнім впливам (загрозам).[5]

Аналізуючи вище зазначені поняття та сутність можна зробити висновок що, інноваційна безпека є невід'ємною складовою економічної безпеки підприємства що забезпечує його збалансований, проактивний (запланований, та стратегічно визначений) інноваційний розвиток у всіх сферах діяльності, спрямований на максимально ефективно використання наявних та безпечно залучення додаткових інвестиційних ресурсів необхідних для забезпечення такого розвитку. Таким чином, інноваційний процес це процес пов'язаний з ініціацією, плануванням, розробкою, створенням, впровадженням, освоєнням, та поширенням інновацій у всіх напрямках економічного розвитку – інноваційна безпека є визначальним

показником забезпечення безпеки такого процесу на всіх його етапах, як для об'єктів так і для суб'єктів інноваційного процесу.

Інноваційна діяльність це діяльність спрямована на використання та комерціалізацію результатів наукових досліджень та розробок та зумовлює випуск на ринок нових конкурентоздатних товарів та послуг[6].

У дослідженнях структури інноваційного процесу значна кількість вчених дотримується певного циклу: фундаментальні дослідження - прикладні дослідження - розробки та дослідження ринку-конструювання - ринкове планування - дослідне виробництво-ринкове випробування - комерційне виробництво. Новинка вдосконалюється, стає ефективною, набуває нових споживчих якостей.

Таблиця 1- Інноваційна активність

	Питома вага підприємств що займалися інноваціями %	Загальна сума витрат, млн.грн.	В тому числі за напрямками , млн. грн.			
			Дослідження та розробки	Придбання інших зовнішніх знань нових технологій	Підготовка виробництва для впров. Інновацій Інші витрати	Придбання машин, обладнання та програмного забезпечення.,
2000	18	1757,1	266,2	72,8	343,6	1074,5
2001	16,5	1971,4	171,4	125	425,6	1249,4
2002	18	3013,8	270,1	149,7	728,4	1865,6
2003	15,1	3059,8	312,9	95,9	777,3	1873,7
2004	13,7	4534,6	445,3	143,5	1228,3	2717,5
2005	11,9	5751,6	612,3	243,4	1746,3	3149,6
2006	11,2	6160	992,2	159,5	1519,1	3489,2
2007	14,2	10850,9	986,5	328,4	2064,9	7471,1
2008	13	11994,2	1243,6	421,8	2664	7664,8
2009	12,8	7949,9	846,7	115,9	2012,6	4974,7
2010	13,8	8045,5	996,4	141,6	1855,8	5051,7
		65088,8	7143,6	1997,5	15365,9	40581,8

За динамікою інноваційної активності питома вага підприємств що займалися інноваційною діяльністю зменшилася на 30%, з 18% у 2000 році до 13,8% у 2010 році. Так у 2000 році на дослідження та розробки витрачено 15% від загальної суми витрат, на придбання знань та технологій 4%, на підготовку виробництва для запровадження інновацій та інші витрати 20% , а на придбання машин, обладнання, та програмного забезпечення 61%. У 2010 році на придбання машин обладнання, ПЗ було витрачено 63%. Підготовка виробництва для

запровадження інновацій отримала 23% , об'єм витрат на дослідження та розробки впав до 12%, а витрати на придбання зовнішніх знань та технологій у 2010 році зменшилися у 2 рази порівняно з 2000 роком, та склали 2%. На жаль, саме покращення технологічного рівня, порівняно з інноваційним вдосконаленням виробництва та обладнання залишається поза увагою вітчизняного інноваційного процесу.

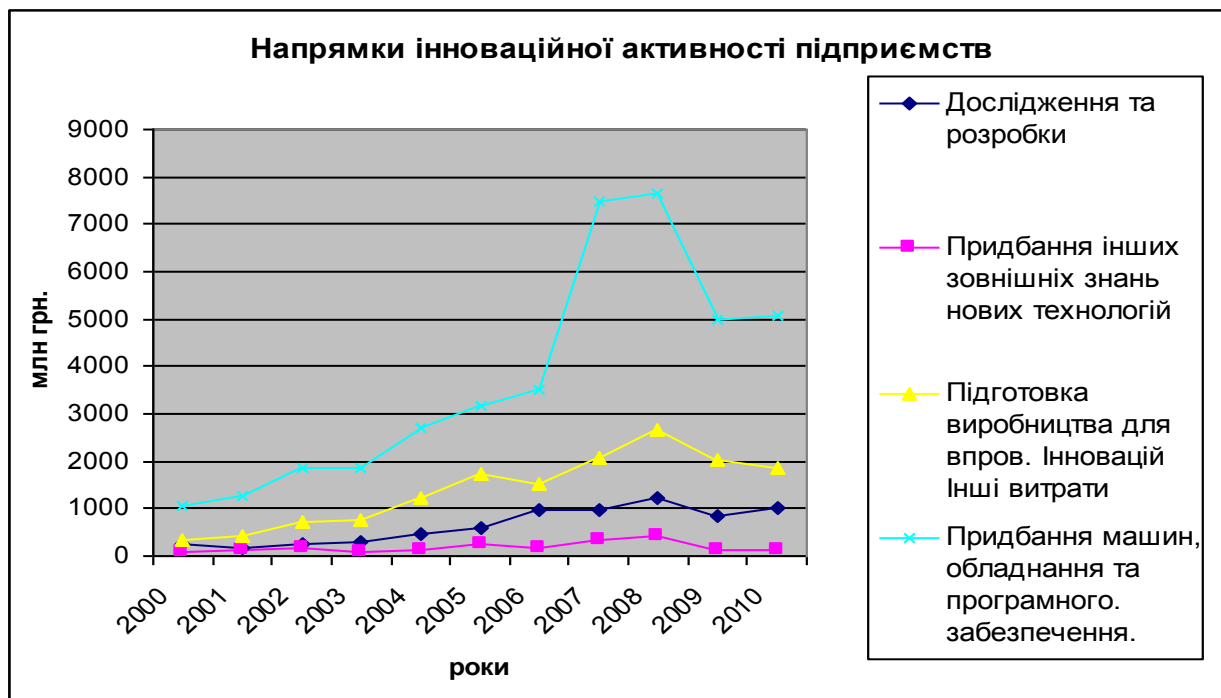

Рис. 1- Напрямки інноваційної активності підприємств.
(Джерело: складено автором за даними Держкомстат).

Всього за проаналізований період з 2000 по 2010 роки витрати на придбання машин, обладнання та програмного забезпечення з загальної суми 65088,8 млн. грн. склали 62%, при цьому пік інноваційної діяльності цього напрямку був у 2007 – 2008 роках, а у динаміці 2009, 2010 років ці показники зменшилися пропорційно загально інвестиційних витрат. На підготовку виробництв для запровадження інновацій було витрачено 24%, на дослідження та розробки всього за період 10 років було витрачено 11% від загального об'єму, на закупівлю нових знань та технологій всього 3% від загальних витрат на інноваційну діяльність. Показники придбання нових технологій які використовуються для реалізації технологічних інновацій досягли незначного сплеску активності у 2008 році, загалом за проаналізований період мали найменше значення та постійно скорочуються. Протягом 2007-2008 років відчувалося значне (для України) зростання всіх показників наукової інноваційної діяльності, з 2009 року ці показники знову зменшилися до рівня попередніх років, та не відображають реальних потреб сучасного науково - технологічного розвитку.

Одним з основних ресурсів, що забезпечує інноваційний розвиток є науковий , кадровий та інтелектуальний потенціал країни.

Таблиця 2- Наукові кадри та кількість організацій

роки	Кількість організацій що виконували дослідження та розробки	Чисельність науковців, осіб	Середня чисельність науковців з розрахунку на 1 організацію
1990		313079	
1991	1344	295010	220
1992	1350	248455	184
1993	1406	222127	158
1994	1463	207436	142
1995	1453	179799	124
1996	1435	160103	112
1997	1450	142532	98
1998	1518	134413	89
1999	1506	126045	84
2000	1490	120773	81
2001	1479	113341	77
2002	1477	107447	73
2003	1487	104841	71
2004	1505	106603	71
2005	1510	105512	70
2006	1452	100245	69
2007	1404	96820	69
2008	1378	94138	68
2009	1340	92403	69
2010	1303	89534	69

За період з 1990 по 2010 рік, за 20 років, чисельність науковців в Україні скоротилася в 3,49 рази з 313079 осіб у 1990 році до 89534 осіб у 2010 році.

Ці цифри свідчать не про активний розвиток наукового інтелектуального потенціалу країни, а про його колосальний відтік що склався за останні 20 років. Частина інтелектуального активного потенціалу залишає країну, частина перепрофільюється та змінює професію не знаходячи гідної винагороди та мотивації. В країні не створені умови для активного розвитку наукового потенціалу, хоча кадри є основним та головним ресурсом науково - дослідного інноваційного розвитку. При цьому кількість науково-дослідних організацій з 1990 року зросла з 1344 одиниць до 1510 одиниць у 2005 році, а з 2005 року

кількість організацій знову почала падати і у 2010 році вже становила 1303 організації. Ріст кількості організацій що займається інноваційними розробками у період з 1990 по 2001 роки був викликаний діленням, подрібненням існуючих великих структур, що був пов'язаний з загальною перебудовою, та зміною форм власності великих промислових підприємств, та їх подальшому розпаду на менші структури з різними напрямками діяльності. Згідно приведених даних, середня кількість науковців з розрахунку на 1 науково дослідну організацію постійно падає. Так у 1991 році на одну організацію нараховувалося 220 співробітників, то починаючи з 2006 року на протязі останніх 5 років включно по 2010 рік середня чисельність працівників однієї науково дослідної установи в середньому складає 69 осіб, кількість на 1 організацію скоротилися у 3,2 рази. Цієї кількості співробітників явно недостатньо для функціонування повноцінного наукового закладу з значними інноваційними розробками.

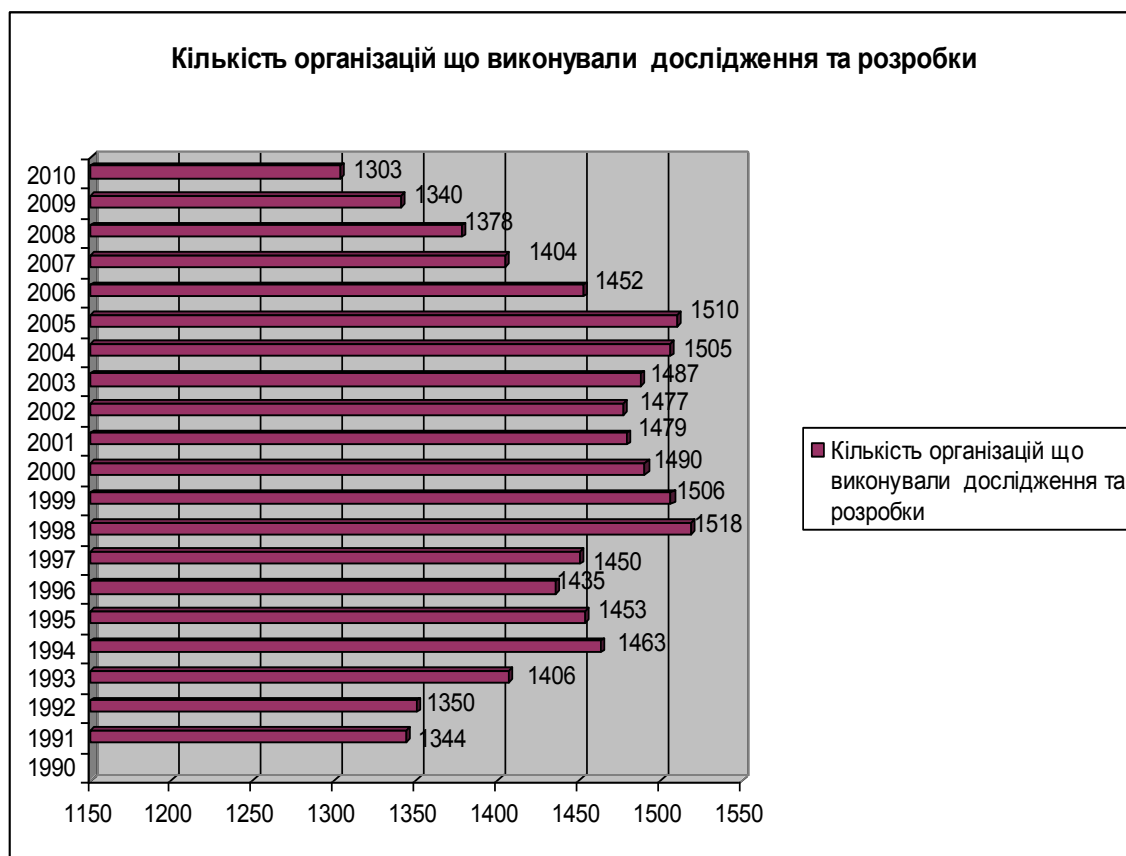

Рис. 2- Кількість організацій що виконували дослідження та розробки.
(Джерело: складено автором за даними Держкомстат).

Крім цього, велика кількість науково дослідних організацій та ведення невеликих проектів практичного значення приводить до розпорошення інтелектуальних наукових ресурсів країни, та до частого дублювання організаціями та лабораторіями науково - дослідницьких проектів та програм що

мають практичне значення, а це в свою чергу пов'язане з недостатнім інформаційно технологічним забезпеченням існуючих організацій, зайвою витратою як фінансових коштів, так і часу на реалізацію нових проектів.

Різні країни знаходять різні шляхи для державного регулювання інноваційної діяльності та стимулювання розвитку інновацій. Так у Ізраїлі та Швеції стимулювання інноваційної діяльності засноване на створенні відповідних сприятливих економічних умов що ефективно впливають на розробку нових видів техніки та технологій, патентну, фінансову кредитну та податкову політику, систему державних закупівель, створення наукових технопарків, та технопаркових структур. Велика Британія пішла шляхом підтримки програм субсидування інноваційної діяльності приватних підприємств на рівні держави. З відшкодуванням підприємствам всіх форм власності 50% від на здійснення нововведень, що активізує пошуки нових інновацій. У Канаді та США фундаментальні наукові дослідження є частиною національної стратегії та фінансуються за рахунок коштів державного бюджету. У США, згідно чинного законодавства, 20% витрат на НДДКР покриваються за рахунок податкових пільг та використання прискореної амортизації. Для фінансування впровадження інноваційних розробок в виробництво в більшості країн світу використовується прибуток підприємств. У Росії створена система фондів фінансування інноваційного розвитку, що включає бюджетні, позабюджетні, та регіональні фонди. Діють державні програми інноваційного розвитку включаючи новостворену структуру «Сколково».

В Україні фінансування інноваційної діяльності у переважній більшості відбувається за рахунок власних коштів підприємств та отримання цільових грантів на наукові розробки та проекти. Бюджетне фінансування не дає вагомого внеску у структуру фінансування.

Основна частина інноваційної діяльності в Україні фінансується за рахунок власних коштів підприємств та організацій всіх форм власності, при цьому питома вага власних витрат щорічно збільшуються, та за період з 2000 по 2010 років складає 71 % від загального об'єму інвестицій в інноваційну діяльність. Значну частину займають інші джерела фінансування сумарно – 19% від загального об'єму. Кошти закордонних інвесторів спрямовані на інвестиційні процеси займають лише 8% від загального об'єму інноваційних витрат. Найменшу частину за період 2000-2010 років – 2% складають кошти державного бюджету.

Таблиця 3- Джерела фінансування інноваційної діяльності

Роки	загальна сума витрат млн.грн.	В тому числі за рахунок коштів, млн. грн.			
		власних	державного бюджету	іноземних інвесторів	інші джерела
2000	1757,1	1399,3	7,7	133,1	217
2001	1971,4	1654	55,8	58,5	203,1
2002	3013,8	2141,8	45,5	264,1	562,4
2003	3059,8	2148,4	93	130	688,4
2004	4534,6	3501,5	63,4	112,4	857,3
2005	5751,6	5045,4	28,1	157,9	520,2
2006	6160	5211,4	114,4	176,2	658
2007	10850,9	7999,6	148,8	321,8	2384,7
2008	11994,2	7264	336,9	115,4	4277,9
2009	7949,9	5169,4	127	1512,9	1140,6
2010	8045,5	4775,2	87	2411,4	771,9
Всього	65088,8	46310	1107,6	5393,7	12281,5

Більшість нових технологій що розробляють та втілюють вітчизняні підприємства належать до машинобудування, харчової промисловості, переробки сільськогосподарських продуктів, хімічної та нафтохімічної промисловості. Підприємства надають перевагу вітчизняним розробкам оскільки вони значно дешевші ніж закордонні аналоги та більш пристосовані до умов вітчизняного виробництва.

Висновки. Інноваційна економіка - це економіка заснована на знаннях, інноваціях, на сприйнятті нових ідей, нових машин, систем і технологій, на готовності до практичної реалізації їх у різних сферах людської діяльності. Особливу роль у цій економіці відіграють знання та інновації, насамперед наукові знання.[7] Економічне зростання без відповідного росту інноваційної складової відбувається за рахунок вичерпання внутрішніх резервів, екстенсивного розвитку, та є безперспективним.

Стан, рівень інноваційної безпеки як вагомої складової економічної безпеки є одним з пріоритетних показників при запровадженні інвестиційних інноваційних проектів, що розробляються та запроваджуються підприємствами. Стан інноваційної безпеки визначається в першу чергу рівнем наукового технологічного потенціалу що є в країні. Інноваційний розвиток є основним рушієм економічного росту підприємства та економіки в цілому.

Список літератури. 1.Методичні рекомендації щодо оцінки рівня економічної безпеки України. / за ред. А.І. Сухорукова.– К.: Національний інститут проблем міжнародної безпеки, 2003.–64с. 2.Йохна М.А. Економіка і організація інноваційної діяльності: [навч. посібник]/М.А.

Йохна, В.В. Стадник.-К.: «Академія», 2005.–214с.. **3.Портер М.** Конкуренція: Учебное пособие./М. Портер.–М.: Изд.Дом. «Вильямс», 2001.–236с.
4.Федоренко В. Г.Шляхи підвищення ефективності інвестицій в Україні / В.Г. Федоренко. — К.: Науковий Світ, 2003.–132с. **5. Покропивний С.Ф.** Економіка підприємства / С.Ф. Покропивний; 2-е вид., перероб. та доп. – К.: КНЕУ, 2001.–528с. **6.Майорова Т.В.** Інвестиційна діяльність./ Т.В. Майорова – Київ.: ЦУЛ, 2003. – 376 с. **7.Глазьєв С.Ю.** Развитие российской экономики в условиях глобальных технологических сдвигов : науч. доклад/ С.Ю. Глазьєв. - М.: НИР, 2007.– с.14.

Надійшла до редакції 08.04.2012р.